

BLITZKRIEG

Jakob J. Kenda

Internet in literatura

Bombe in definicija

Ironično, a prav vojska je botrovala večini izdelkov eksaktnih znanosti dvajsetega stoletja. Tudi internetu.

Pred približno četrto stoletje so v Pentagonu ugotovili, da bi bil prenos podatkov ena največjih težav v atomski vojni. Če bi uničili nekaj mest, v katerih so osrednje telefonske centrale, bi uničili tudi centralizirano telefonsko omrežje in vsa država bi bila ohromljena. Kot ena izmed mogočih rešitev se je pokazala postavitve računalniškega sistema "ki bi ob delnem uničenju ... še vedno deloval".¹ Po nekaj poskusih so postavili ARPAnet, računalniško omrežje, ki je uporabljalo

¹ Opomba k navajanju virov, ki so na računalniškem omrežju. V uporabi je nekaj različnih načinov. Večina jih je nesprejemljivih, med drugimi pa bi lahko napravili takle konsenz: Kot po navadi, najprej navedemo avtorja oziroma lastnika moralne avtorske pravice. Ker je informacija o njem včasih celo po poizvedovanju nedosegljiva, se namesto tega lahko navede lastnik materialne avtorske pravice, vendar moramo to posebej označiti z znakom © copyright. Sledi naslov citiranega dokumenta, temu pa URL, torej elektronski naslov. Končno je nujno navesti še datum, ko je avtor za potrebe spisa zadnjič pregledoval citirani dokument. Tak način navajanja virov je uporabljen tudi v tem spisu, za to opombo pa je takle:

Dan Nathan in Amy Corman: History of the internet.
URL="http://www.cs.alfred.edu/~nathande/history.html", 2. 12. 1995.

koncept, imenovan IP (Internet Protocol). Ta je urejeval komuniciranje med posameznimi računalniki ARPAneta. Vsako sporočilo računalnika X računalniku Y je oblikoval kot celoto ter sporočilu dodal naslov računalnika Y. Zaradi narave ARPAneta je IP lahko odposlal sporočilo po različnih poteh. Če bi bila pot od računalnika X do računalnika Y prek računalnika A iz takega ali drugačnega razloga onemogočena, bi IP še vedno lahko uporabil pot prek računalnikov C, D in E ali pa pot prek računalnika F itn. Računalniki v ARPAnetu namreč niso bili povezani prek centralnega računalnika (tako kot telefoni prek centrale), temveč so bili na več načinov povezani drug z drugim.

Take računalniške mreže so poleg vojske kmalu začela uporabljati velika raziskovalna podjetja. Vendar so bili vsi ti sistemi bolj ali manj zaprte oblike. Rojstvo interneta je povzročil šele ameriški *Nacionalni znanstveni sklad* (*National Science Foundation*). Ta je v petih večjih univerzitetnih središčih odprl javno dostopne superračunalnike in jih medsebojno povezal na opisani način. Tej mreži se je priključevalo vse več drugih mrež ali večjih računalnikov, hkrati pa se predvsem zaradi razvoja zanimivih aplikacij (na primer *e-maila*, elektronske pošte) vanjo prek osebnih računalnikov vključuje vse več posameznikov. Najnovejše raziskave kažejo, da se je "število uporabnikov interneta v zadnjih štirih letih vsako leto skoraj podvojilo".²

Internet je torej stabilen sistem medsebojno povezanih računalniških mrež. Te so sestavljene iz računalnikov, ki so medsebojno decentralizirano povezani. Nanje se z osebnimi računalniki in modemi prek telefonskega omrežja povezujejo posamezniki. Večje organizacije imajo večino svojih računalnikov neposredno priključenih na internet.

² © Matrix Information and Directory Services, Inc.: MIDS Press Release: New Data on the Size of the internet and the Matrix.
URL="http://www.tic.com/mids/pressbig.html", 5. 12. 1995.

Otroci in kamen iz Rosette

Še vedno je razširjeno prepričanje, da sta računalnik in književnost dva nezdružljiva, včasih celo nasprotna pojava. Nekateri primeri sicer govorijo, da to prepričanje morda le ni tako skrajno. Tako je večina ljudi spoznala številne prednosti računalniških urejevalnikov besedil v primerjavi z drugimi oblikami pisanja (literature v najširšem pomenu). Vendar je prav tako pogosto, da se uporabniki takega programa skoraj namerno ne zmenijo za vse možnosti, ki jim jih daje, in ga uporabljajo kot obliko pisalnega stroja. Še več: značilne antropomorfizacije ("Joj, kaj mi je pa zdaj naredil!", "Prekleta mašina!") ne govorijo le o neurejenem jezikovnem odnosu do računalnikov, ampak tudi o nela-godju, morda celo otroškem strahu pred hudobnim strojem iz mrtve snovi, ki bo človeka nadomestil v središču stvarstva. Vendar se za zdaj tak strah zdi prazen: glede na poskuse, ki se izvajajo v zadnjem času, bodo stara računalniška vezja iz silicija in plastike v prihodnosti ver-jetno nadomeščala vse bolj organska.

A če se iz spekulacij vrnemo k literaturi: res je, da bi še pred desetletjem težko govorili o simbiozi računalnika in literature, pa tudi danes lahko govorimo o tem samo z nekaj distance. Zdi pa se, da se je s pojavom interneta povezava vseeno začela. Skupina računalniških navdušencev primerja svetovno računalniško mrežo (World Wide Web je del interneta) s kamnom iz Rosette, ki je zaslovel kot most med egipčanskimi hieroglifi in sodobnimi jeziki. Če ne bi našli tega kamna, na katerem je del egipčanskega hieroglifnega zapisa vklesan tudi v grščini, najbrž še danes ne bi razumeli jezika te civilizacije. Internet pa je po mnenju omenjene skupine prav tak most med računalniki in lite-raturo: "Tudi za književnost in računalnike smo ljudje najprej mislili, da so nezdružljivi ... Ob vse večji moči in ob vse bolj raznoliki ponud-bi interneta pa je literatura postala dosegljiva tudi prek računalnikov."³

³ Chitira Jain, John Ryan, Scott Campbell in Jon Phillips: CIS Group 4 Home Page: Literature.
URL="http://www.cs.fsu.edu/projects/group4/litpage.html/, 3. 12. 1995.

Uporaba in American Way

Toda kako je literatura *dosegljiva* na internetu? Akademsko skupino literarnih virov so predvsem na omrežju dosegljive knjige (*on-line books*, knjige, ki so v digitalni obliki shranjene na enem izmed računalnikov v mreži), saj zavzemajo po količini podatkov nedvomno največ prostora od vseh literarnih informacij. Najbolj znana zbirka takih knjig je knjižni arhiv *The Gutenberg Project*,⁴ omeniti pa je treba še številne strežnike WAIS. A vse zbirke literature na globalnem računalniškem omrežju ponujajo predvsem literarno klasiko, ob njej pa lahko uživamo še ob oglaševalskih obvestilih pokroviteljev. Na prvi pogled torej internet ponuja isto kot berila za srednjo šolo, le da so zabavna vprašanja, ki spremljajo odlomke svetovne klasike v takih berilih, na mreži zamenjala oglaševalska obvestila. Vendar ni čisto tako. Spomnimo se, da je internet nastal kot univerzitetna dejavnost in da so zato besedila popolnejša. Zbrana dela Shakespeara na mreži zato težko enačimo s peščico sonetov in krajšimi odlomki dram v berilih. Poleg tega nam knjižni arhivi, kot je Gutenberg, ponujajo tudi najpomembnejša strokovna dela – od Aristotelove *Poetike* do Heglove *Estetike*. In ker je večina podatkov na računalniški mreži pravzaprav skupna last vseh uporabnikov, je tudi literatura v knjižnih arhivih brezplačna.

Vendar to še ne pomeni, da bodo ti arhivi nadomestili knjigarne, saj le redko ponujajo tudi knjige z urejenimi avtorskimi pravicami. Pa saj to tudi ni njihov poglavitni namen; ta je predvsem to, da bi javnosti prek računalniškega omrežja zastonj ponudili zbirko literarnih draguljev. Majhna, a morda ne tako nepomembna prednost pred knjigotržci. Tako so se pred kratkim v številnih knjigarnah v Angliji in na Irskem neverjetno pocenile knjige, ki se sicer dobro prodajajo (trdo vezana zbrana dela Lewisa Carrolla na primer stanejo le nekaj funtov). Morda

⁴ Project Gutenberg Web Team: Project Gutenberg Home Page. URL="http://jg.cso.uiuc.edu/PG/", 2. 12. 1995.

gre za kak popolnoma drug razlog, a vsaj sumljivo je, da so natanko tako zbrana dela (z izvirnimi ilustracijami vred) dosegljiva na mreži.

Akademski del interneta ponuja tudi druge literarne usluge. Prek računalniškega omrežja so dostopni knjižnični katalogi najrazličnejših univerz in raziskovalnih ustanov. Samo v *Gopherjevem* imeniku *Libraries*⁵ je nekaj sto povezav na univerzitetne in druge knjižnice po vsem svetu. Knjižnični katalogi v nasprotju s knjižnimi arhivi ne ponujajo celotnega literarnega zapisa literature, temveč naslove in spremne oznake vseh knjig, ki so v knjižnici. Ker pa imajo vse knjižnice običajno zelo natančne iskalne programe, lahko hitro najdemo naslove vseh knjig, ki bi bile morda pomembne za našo raziskavo. Konec koncev na računalniškem omrežju ponuja delček bibliografij svoje zbirke celo Narodna in univerzitetna knjižnica. Prednosti take ponudbe je več. Laže in hitreje so dostopni bibliografski podatki o avtorjih, tako lahko najdemo več sekundarne literature, tudi najnovejše ... v Nuku pa nam včasih ni treba listati po šestih različnih katalogih ali v stavbi univerzitetne knjižnice čakati v vrsti za terminale.

Podobne informacije daje tudi komercialna skupina dostopov do literature. Številna založniška podjetja na mreži ponujajo seveda le tista dela (in/ali informacije o njih), ki jih sama izdajajo. Vendar večina podjetij ponuja tudi povezave z drugimi založbami, tako pa tudi dostop do informacij o besedilih, ki jih izdajajo druge založbe.

Izgon založb z interneta, kot ga zahtevajo skrajni nasprotniki trgovanja, morda le ne bi bila tako modra poteza. Sploh ne, če upoštevamo, da po mreži svoje usluge ponujajo tudi knjigarne. Napravimo kratko primerjavo med naročanjem knjig po računalniškem omrežju in naročanjem tujih knjig v knjigarni Konzorcij. Recimo, da iščemo priznano *Enciklopedijo znanstvene fantastike* Johna Cluta in Petra Nichollsa.

⁵ Marie-Christine Mahe, Billy Barron, Lou Rosenfeld, Peter Scott: URL="gopher://squirrel.utdallas.edu:70/11/Libraries/Libraries", 12. 12. 1995.

	MK Konzorcij	FF Bookstore ⁶
Cena	45 britanskih funtov + provizija, po mnenju prodajalca približno 12.000 tolarjev	30 ameriških dolarjev + poština, torej približno 6.000 tolarjev
Rok dobave	po mnenju prodajalca od 3 do 6 mesecev	20 dni

Prav zaradi podobnih prednosti ponudbe podjetnikov na internetu skrajnih zagovornikov linča trgovanja ni tako veliko.

Vendar se izгона podjetništva z interneta verjetno sploh ni bati, vsaj če sklepamo po moči, kakršno imajo veliki podjetniški konglomerati. Bolj zanimivo je vprašanje, ali sme mreža vključevati tudi virtualne kopije delov resničnosti, ki jih ima etika včasih za vprašljive. Glede te problematike je verjetno najbolj zdravo mnenje tole: "Internet bi moral biti tako raznolik in barvit, kot je svet, kajti le kot tak bo res uporaben. Nekateri plati resničnosti, na primer pornografija, so morda vprašljive, a zato jih ne moremo izključiti niti iz resničnosti niti iz mreže. (...) Nekateri pojavi pa niso le vprašljivi, temveč očitno škodljivi, na primer otroška pornografija. Kot ni dovoljena v resničnosti, je tudi na internetu ne bi smeli dovoliti. (...) Vsak ima pravico do tega, da je čudak, vendar ne tako, da koga oškoduje."⁷

Kakor koli, knjigarstva naročanje knjig po internetu ne bo moglo nadomestiti, saj pri prvem dobimo knjigo v roko, si jo lahko ogledamo. Naročanje knjige po mreži pa je lahko kupovanje mačka v žaklju, razen če neko knjigo že poznamo, vendar je to pri izvornih raziskavah redko.

⁶ © Digital Equipment Corporation: Future Fantasy Bookstore.
URL="http://futfan.com/", 10. 12. 1995.

⁷ Kevin Jones: Purging the Net. V: Committee on Computers and Public Policy: The Risks Digest, Volume 14, Issue 2.
URL="http://catless.ucl.ac.uk/Risks/14.2.html", 17. 12. 1995.

Poleg tega je – naj se sliši še tako banalno – knjigarni na internetu razmeroma težko plačati usluge. Po navadi je namreč treba posredovati podatke o kreditni kartici, to pa je bodisi po elektronski pošti ali kako drugače morda nekoliko tvegano.

Tretja vrsta računalniškega dostopa do literature – imenujmo jo skupina individualnih informatorjev – pa šele zares jasno izraža pravo bistvo omrežja. Spomnimo se, da je mreža neposredno nastala na univerzah po Združenih državah. Temu naj dodam, da je na internetu še danes "celo proporcionalno največ ameriških uporabnikov"⁸ in ponudnikov. Trditev, da sta za pretežni del interneta značilna tako imenovani *ameriški način* ali vsaj duh ameriških univerz, se torej ne bo zdela čudna.

Računalniško omrežje pa ne bi pomenilo vnovičnega rojstva Divjega zahoda, če ne bi omogočalo povsem neorganiziranih, popolnoma individualnih stikov, ki dajejo največjo mogočo svobodo. Najbolj razširjena oblika takih stikov je že omenjena elektronska pošta. Tako odpošiljatelj kot prejemnik se po navadi nikoli nista videla in se verjetno nikoli ne bosta. V komuniciranju je le nekaj nedvomno resničnih podatkov (na primer navedba elektronskega poštnega naslova, ki ga je lahko najti, vendar je zgolj zbirka kratic, nerazumljivih večini uporabnikov). Oba udeleženca komunikacije z elektronsko pošto imata torej priložnost, da vsaj delno spremenita svojo identiteto, dobita možnost, da se znebita osebnih karakteristik, ki ju v resničnosti motijo.

Neresnično predstavljanje etika interneta sicer prepoveduje, a ga ne more preprečiti: kdo bi lahko preveril resničnost vsake izjave v elektronski pošti, kdo bi lahko dokazal neresničnost vsake zapisane polresnice in najmanjšega odklona od resničnosti? Konec koncev: če se znanka zlaže, da je stara dvaindvajset let, in noče priznati, da je stara dvainštirideset, je zato tudi v resničnem življenju ne bi postavil pred sodišče. Razlika med resničnostjo in virtualno resničnostjo mreže pa je seveda takšna, da je laž lahko resnica: znanka je res stara dvaindvajset

⁸ Glej op. 2.

let, dokler se ne pokaže drugače.

Ker mreža omogoča take odklone, pa je za komunikacijo po njej značilna posebno izrazita sproščenost. Ta ima za vsako raziskovalno uporabo vsaj eno pomembno posledico: malo je primerov, ko neki uporabnik odbije prijazno prošnjo po informacijah, pa četudi mu jo je po elektronski pošti ali katerem izmed sorodnih medijev poslal popoln neznanec.

Ker je elektronske naslove na mreži dovolj lahko najti, nam z elektronsko pošto internet torej ponuja možnost sproščenega komuniciranja z raziskovalci (tudi raziskovalci literature) po vsem svetu. Ponuja nam možnost izmenjave in kritičnega preverjanja zamisli, izmenjave izkušenj, naslovov pomembne sekundarne literature itn.

V tretjo skupino računalniškega dostopa do literature bi lahko šteli tudi bolj organizirane sorodnike elektronske pošte: konference, konferenčni sistem Usenet in strežnike distribucijskih poštnih seznamov (*e-mail listservers*, v ednini tudi *listserv*). Konference na internetu navadno potekajo tako, da se več uporabnikov priključi na isti strežnik, nato pa z domačega računalnika ali terminala pošiljajo sporočila, ki jih nekaj hipov pozneje sprejmejo vsi, ki so priključeni na isti strežnik. Usenet je posrednejša oblika izmenjave mnenj z neko temo. Primerjamo ga lahko z oglasnimi deskami. Člani posamezne oglasne deske (skupine Useneta) nanjo umestijo svoje mnenje ali vprašanje. Sporočilo, zapisano na tako oglasno desko, lahko največkrat prebere kateri koli uporabnik mreže in se tudi odzove nanj. Podobno posredno je tudi razpravljanje z listserverji. Razlika je le ta, da uporabnik takega strežnika drugim, ki so vpisani v distribucijski seznam, svoje mnenje sporoči po elektronski pošti. Zato mnenje ni dostopno širši javnosti, temveč le članom skupine.

Za vse te oblike računalniškega komuniciranja je značilno, da omogočajo skoraj vsakemu uporabniku mreže, da se včlani vanje in že lahko razpravlja o neki temi. To je seveda izrazito demokratično določilo, zato pa predvsem pri bolj odprtih konferencah povzroči, da "pogovori" ne le niso v nobeni zvezi s predlaganim predmetom, ampak včasih zaidejo celo na nivo časopisnega razdelka Pisma bralcev. Ameriški način, ki so se ga navzeli tudi nekateri uporabniki mreže iz drugih

držav, pač izvede pluralizem do tiste skrajne meje, kjer je veljavno prav vsako mnenje.

Predvsem listservi, pa tudi sistem Usenet in bolj urejene konference, nad katerimi vseskozi bedi in jih ureja moderator, pa vendarle imajo uspeh. Bolj zaprte in urejene diskusije o literarnih pojavih so navadno tudi bolj akademske. Kot take so lahko pomembni posredovalci novih informacij, drugačnih mnenj in izvirnih zamisli ter močan stimulator ustvarjalnosti. Vendar vse to še ne pomeni, da lahko vsak trenutek pričakujemo izumrtje pogovora o literaturi, kakršnega smo poznali pred internetom, saj je v številnih primerih veliko manj posredovan kot pisna komunikacija. Derridajeva teorija, da je govor prav tako posredovan z zavestjo, kot je pisano sporočilo z (elektronskim) pismom (ali Usenetom ali s konferenco) – in zato prav tako odsoten – seveda ni tako skrajno napačna, kot trdi Roger Copeland.⁹ Ta svojo trditev dokazuje z eno samo šalo, za katero meni, da ljudi veliko bolj zabava, če je povedana neposredno, kot če se prebere. A šal, tako kot literarnih problemov, je več vrst. Nekatere so boljše, če jih slišimo, druge, če jih preberemo.

Manj akademske in dostopnejše razprave na računalniškem omrežju pa imajo za literarnega raziskovalca drugačen pomen. Mnenja bralcev. Prav globalna mreža zaradi svoje razširjenosti lahko prikaže mnenja najrazličnejših krogov, socialnih in drugačnih plasti. Taka sociologija literature pa ni razvidna samo tistim, ki sodelujejo v razpravi. Nema lokrat so izidi razprav objavljeni kot samostojen mrežni dokument in dajejo povsem empiričen vpogled v to plast literarnega raziskovanja. (Naj za primer navedem samo eno objavo: v tiskani različici skoraj tristo strani dolg dokument, v katerem so zapisana mnenja udeležencev Useneta o znanstvenofantastični literaturi).¹⁰

Zanimive informacije o literaturi daje še niz podobno individualis-

⁹ Glej: Roger Copeland: *Prisotnost posredovanja*. V: Sodobne gledališke teorije, Maska 1996.

¹⁰ © Stefan Petersson: The good reading guide: Index.
URL="http://julmara.ce.chalmers.se/SF_archive/SFguide/", 2. 12. 1995.

tičnih aplikacij. Oglejmo si dve najbolj priljubljeni: predstavitvene strani in zbirke recenzij.

Predstavitvene strani so mrežni dokumenti, največkrat napisani v jeziku HTML. Od drugih mrežnih zapisov se razlikuje po tem, da predstavlja neki pojav, največkrat avtorja dokumenta (od tod istopomenski angleški izraz *Home Page*), po navadi pa tudi stvari, za katere se avtor dokumenta zanima. Izraz predstavitvena stran v širšem pomenu ne določa nujno enega samega dokumenta – lahko gre za več dokumentov z isto predstavitveno vsebino. (Primer: dokument Angleška literatura ima lahko številne poddokumente – T. Williams, I. Assimov, S. Rushdie ... – vse skupaj pa lahko imenujemo predstavitvena stran angleške literature.) Lahko dostopne predstavitvene strani so sicer navadno napravljene z veliko truda, natančnosti in potrpežljivosti. Konec koncev so zato tudi lahko dostopne: več uporabnikov interneta meni, da so kakovostne, več je povezav na te strani (*ameriški način* se tedaj pokaže kot dobra plat interneta). A vseeno je treba imeti v mislih, da je večina predstavitvenih mnenj, ki jih danes lahko najdemo na mreži, nastala na podlagi ljubiteljskega ukvarjanja s predstavljanim pojavom. Zato ne gre verjeti vsaki informaciji ali mnenju, ki ga najdemo v njih. A prav zato, ker predstavitvene strani pišejo ljudje najrazličnejših provenienc in statusov in ker je skoraj vsaka predstavitvena stran namenjena tudi predstavitvi avtorja dokumenta, na podlagi podatkov spet lahko spekuliramo o priljubljenosti avtorjev pri taki ali drugačni publiki.

Podobno kakovost informacij ponujajo tudi zbirke recenzij. V nasprotju s časopisjem lahko na mreži recenzije objavlja skorajda kateri koli izmed uporabnikov, le da se zanima za literaturo. Vse recenzije sicer niso vključene v zbirko, a po navadi so kriteriji za vključitev dovolj skromni, tako da moramo biti do podatkov in mnenj še bolj zadržani kot do časnikarskih in časopisnih recenzij. Po drugi strani nam prav zato mnenja v mrežnih recenzijah spet dajejo vpogled v socio-loško sliko literature.

Sociologijo literature seveda poznamo že iz časov pred računalniki. A internet je za to vejo literarne vede vsekakor napredek ali vsaj olajšava – ne le da je na njem v surovi obliki že zbrana snov raziskovanja, temveč daje tudi orodja, s katerimi spekulacije vsaj delno

preverimo z izrazito eksaktnimi postopki. Mreža ponuja številne iskalne programe (*search engines*), kakršen je *Lycos*. Te programe lahko dokaj enostavno nastavimo na tako ali drugačno iskanje po vseh mrežnih dokumentih, ki so jih lastniki iskalnega programa vključili v iskanje (*lycosovci* se hvalijo, da njihov iskalni program preišče enaindevetdeset odstotkov vseh dokumentov na mreži). Zaradi že omenjene raznolikosti uporabnikov mreže lahko sklepamo tole: Če zaporedje znakov, ki jih iščemo, pomeni ime in priimek literarnega ustvarjalca, je z večjim številom zadetkov iskalnega programa (številom dokumentov, v katerih se je zaporedje pojavilo) večje tudi zanimanje za tega avtorja. Vendar posebno v zadnjem času zaradi vse bolj neurejenih razmer na internetu izidi iskanja niso več tako natančni, kot bi si uporabnik želel. Številni dokumenti so vpisani večkrat, rezultati pa včasih celo vključujejo tudi dokumente, ki nimajo z iskanim zaporedjem nobene zveze. Takih napak je procentualno več, če je zadetkov manj (pod sto). Pri rezultatih iskanja, ki vključujejo več kot tisoč zadetkov, pa je odstotek takih napak verjetno že zanemarljiv in bi jih lahko upoštevali kot "eksaktne". (Kolikor je sociologija literarne vede sploh eksaktna – na podobne težave bi verjetno naleteli tudi pri statističnih raziskavah zunaj mreže.)

Posameznih mnenj in informacij, ki izvirajo iz spontanega in ljubitelskega ukvarjanja z literaturo, seveda ne moremo preveriti s takimi postopki. Zato še enkrat poudarimo, da je treba biti kljub nekaterim pozitivnim platem mreže na internetu previden – vsaj če ga uporabljamo za akademske namene. Za veliko večino mreže je namreč značilen poseben odnos do podatkov, ki je skrajno nekritičen in neselektiven ter daje številne podatke in mnenja, ki so bodisi vprašljivi bodisi malomarni. Res je, da je računalniška mreža orjaška količina podatkov, in res je, da se šele od uporabnikov teh podatkov zahteva kritičnost in selektivnost.

Deževni gozdovi in konec

Je torej internet nadomestil knjižnice? Knjigarne, stari način literarnega raziskovanja, založnike? Bo deževni gozd spet tak, kot je bil v dobrih starih časih, ko ga še niso izsekavali za milijonske knjižne nak-

lade? Na podlagi povedanega se najustreznejši odgovor zdi, da je to mogoče, verjetno pa ne preveč.

Ampak ob mračnih spekulacijah številnih teoretikov postmoderne se prej poraja misel, da tako pragozd kot internet čaka precej klavrn konec. Začnimo razmišljanje o koncu računalniškega omrežja s tole mislijo: Kako naj v velikanski, nepregledni kopici mrežnih informacij najdemo tiste, ki so zrna? Stanje na globalnem računalniškem omrežju je z njegovo popularizacijo v zadnjih letih vsekakor prineslo s sabo tudi večjo ponudbo in raznolikost. To se zdi sicer pozitivno, saj tako skoraj ni nezadoščenega povpraševanja po kakršni koli informaciji. Težava je le to, da sta se hkrati zmanjšali tudi kakovost in urejenost, to pa je značilno za vsako megalomansko rast. V zagovor lahko rečemo, da številne organizacije, ki skrbijo za vzdrževanje mreže, že nekaj časa pripravljajo prva "urejevalna" dela: bolje razvrstiti ponujene informacije, omogočiti čim večjo kontinuiteto shranjenih podatkov in natančnejše delovanje iskalnih programov, poskrbeti za enoten način citiranja računalniških dokumentov ... Morda jim bo uspelo.

Pa četudi jim ne bo: problem obilice plev ali vsaj manjvrednih informacij ni samo stvar računalniškega omrežja. Eden izmed profesorjev oddelka za primerjalno književnost se je lansko leto v intervjuju za *Literaturo* pritoževal, češ da je v zadnjem času sekundarne literature na njegovem področju izšlo toliko, da ni mogoč niti spróten pregled. Pa to gotovo ni samo njegovo mnenje. Kajti – kot je trdil že Lyotard – razmere so se spremenile. Tudi stari načini preučevanja literature niso več taki, kot so bili, ampak ustrezajo novim razmeram.

Teoretiki postmoderne se še niso odzvali na pojav interneta neposredno. Da bi ga primerno umestili v dobo, katere značilen izdelek je, moramo najprej napraviti ekskurz v Baudrillardovo kritiko televizije in filma. Kot vemo, njegov sistem vključuje tri simulakre, vsak pa je značilen za eno izmed treh dob – klasično, moderno in postmoderno.¹¹ Zanje je značilna simulacija resničnosti. Ta je po Baudrillardu vse bolj sama sebi namen, ustvarja pa hiperrealnost, ki je privlačnejša kot res-

¹¹ Glej: Jean Baudrillard: *Fatal Strategies*. Semiotext(c) 1990.

ničnost in jo nadomešča.

Značilen primer take hiperrealnosti je televizija, ki po Baudrillardu "povzroča obliko groze, ki jo lahko primerjamo s shizofrenijo: prevelika bližina, nečista promiskuiteta vsega, česar se dotakne, s čimer se odene in v kar prodre brez milosti (...) Konec je notranjosti in intimnosti, pretirano razkazovanje in presojsnost sveta si (gledalca) podredi z lahkoto ... Zdaj je postal ekran centrala za preklapljanje vseh programskih vplivov."¹² Zdi se, da Baudrillard televizije ne mara preveč. Zdi se tudi, da je ne pozna prav dobro (leta 1992 je v pogovoru za *Cinématographe* na vprašanje, ali gleda televizijo, odgovoril: "Zelo redko. Imam jo šele dve ali tri leta.")¹³ A recimo, da ima pač izjemno intuicijo, in na kratko povzemimo, kaj ga pravzaprav moti.

Baudrillard krivi televizijo za dolge in popolnoma nesmiselne večere (ali celo dneve), ki jih gledalec preživi pred zaslonom, skače od programa do programa, od ene do druge nanizanke. In te so res simulacije v Baudrillardovem smislu, saj so bolj ali manj delane kot imitacija druga druge, ne kot imitacija resničnosti. Ne rabijo torej drugemu kot samemu sebi. Ne zabavajo nas, ne informirajo, temveč nam omogočajo, da zabijemo čas.

Kinematografija se zdi Baudrillardu popolnoma drugačna. Po eni strani meni, da ogled filma v kinodvorani omogoča občutek skupnosti, doživetje rituala. Več ko je hrupa v kinu, več ko ima Baudrillard ob sebi ljudi, s katerimi se lahko po predstavi pogovori o filmu, bolj uživa. Po drugi strani pa je tudi prepričan, da lahko le filmsko platno daje pravo sliko.

Prvi razlog seveda priča o strahu, ki ga ima pred prevelikim poenotenjem s simulirano resničnostjo. Morda je res dobro ohraniti čim več distance do tako ali drugače predstavljenega sveta in ohraniti svojo lastno predstavo o njem. A Baudrillard je v tem tako skrajšen (med drugim je iz podobnega razloga opustil univezitetno kariero), da se nam

¹² Jean Baudrillard: *The Ecstasy of Communication*. Semiotext(e) 1987.

¹³ Jean Baudrillard v intervjuju s C. Charbonnierjem. V: Mike Gane (ur.): *Baudrillard Live: Selected Interviews*. Routledge 1993, str. 30.

zazdi, kot da ima njegovo razvpito zavračanje psihoanalize kak zelo osebni razlog. Kakor koli, filmsko platno lahko daje pravo sliko zaradi povsem tehničnih razlogov. Filmi, namenjeni predvsem kinematografom, so preprosto narejeni z več denarja (torej boljšimi scenaristi, igralci, režiserji itn.) Filmsko platno daje tudi lepšo sliko, saj je slika večja in bolj oddaljena. Vendar je zaradi razvoja televizijske tehnologije in zniževanja cene velikih zaslonov tipa *wide screen* pričakovati, da bo kakovost televizijskega predvajanja kmalu povsem enaka kinematografskemu. Razlika med televizijo in kinematografijo torej sploh ni tako ostra, kot bi nas Baudrillard rad prepričal. Konec koncev: če se nam posesivnost medijev zdi tako huda, si lahko kinematografski potujitveni učinek priskrbimo tako, da tudi televizijo gledamo skupaj z drugimi.

Podobno razliko, kot jo vidi med televizijo in kinom, bi Baudrillard verjetno videl tudi med knjigo na internetu in tiskano knjigo. Vemo, da literatura biva zgolj v naši zavesti. A način, kako biva, je morda res odvisen od načina percepcije. Vizualno so besedila na večini zaslonov vsekakor slabša kot večina tiska. A kakšna je razlika, če katero izmed knjig, ki so na internetu, stiskamo z laserskim tiskalnikom in liste damo v vezavo?

Resnejša je primerjava med televizijo in internetom. Mreža namreč daje zelo podobne, morda celo skrajnejše oblike zapravljanja časa. Značilen primer so mrežne igre za več igralcev, na primer mudi. Ti so narejeni po istem modelu, ki je popolnoma neodvisen od resničnosti, je sam sebi smisel. Vse take igre so narejene po konceptu, ki igralca zadržuje v mreži lažne napetosti in niti ena igra ne ponuja možnosti, da bi jo igralec sploh kdaj končal. Ni malo "uporabnikov" interneta, ki v igranju mudov vidijo smisel življenja, ki pa je v resnici le njegova večno ponavljajoča se simulacija.

Brez pretiravanja lahko tudi rečemo, da je možnost podobne mreže lažne napetosti tudi na internetu kot celoti. Srfanje po mreži je natanko pravi izraz za početje, ki ga označuje. Gre za bolj ali manj nenamensko in nesistematično prehajanje od enega do drugega mrežnega dokumenta. Tako kot pri prestavljanju kanalov se tudi tu ob vsakem dokumentu srfar bolj ujame v mrežo. Z vsakim novim dokumentom pridobiva za-

vest, da je sprejel pomembne ali vsaj zanimive informacije, ki mu bodo že čez nekaj trenutkov izginile iz spomina. Kajti to je srfanje, mehko, vodno prehajanje brez smisla, razen morda Baudrillardovega obscenega dvojnika smisla.

Taka je torej temnejša plat interneta. Vendar internet, tako kot televizija, ni nekaj, kar bi obstajalo zunaj človeške zavesti. Baudrillard o televiziji sicer kar naprej govori kot o nekakšnem zlem duhu in ji tako podeljuje veliko samostojnejši status – prav v tem je njegova teorija najbolj vprašljiva. Kajti nihče ni zares prisiljen, da cele dneve brez smisla stekleno zre v televizijski ali računalniški zaslon. Naj je pozabljenje, ki ga to prinaša, še tako vabljivo in ga morda družbene norme danes celo zahtevajo, si je posameznik sam kriv.

Oba medija je namreč moč uporabljati povsem racionalno. Na televiziji si lahko le namensko ogledujemo tiste oddaje, ki nas res zanimajo. O možnosti smiselne uporabe interneta pa verjetno jasno govorijo možnosti, ki smo jih že navedli. Dodaten dokaz, da je v kaotični mreži vendarle nekaj uporabnega, je to, da v Ameriki uporabo mreže vse bolj vključujejo tudi v delo študentov na preddiplomski stopnji. Tako je na primer Alan Rea, profesor na Bowling Green University, v prejšnjem semestru uporabo interneta vpeljal v seminar za nadarjene študente. Sodeč po navdušenih diskusijah prek listserva, po tem, koliko so se študentje v enem samem semestru naučili o mreži in literaturi, po predstavitvenih straneh, ki so jih napravili o raziskovanih literarnih pojavih, bi kot nevidni opazovalec vsekakor sodil, da je bil seminar izjemno uspešen.

Kako ne bi bil? Gospod Rea je namreč v seminarju uporabil poleg novih orodij, predvsem interneta, tudi stara. Distribucijski strežnik elektronske pošte in pogovor v razredu, iskanje literature po mreži in njeno prebiranje, preiskovanje odzivnosti bralcev na neki pojav po internetu in pisanje seminarskih nalog, izdelava predstavitvene strani in zagovor pred kolegi. Vse to so dokaj eksplozivne mešanice, ki so uspešne in v domnevno mračni konec vsipajo svetlobo.

Kajti internet v novih razmerah ne pomeni niti boljšega niti slabšega orodja od drugih. Za nekatere probleme je primernejši, za druge manj. Najboljši pa je, če ga predvsem kot izjemen vir informacij

uporabljam v povezavi z drugimi orodji. Zdi se, da bi bila prav taka povezava, pluralizem orodij oziroma metod, tisto, s čimer se lahko človek smiselno odziva na postmoderno.

Za to pa ni treba drugega kot nekaj iznajdljivosti, psihične higiene in volje do moči.

Za pregled osnutka tega spisa in pogovor o problemih računalniške mreže sem dolžen zahvalo številnim ljudem. Še najbolj pa Tomiju Dolencu in njegovim sodelavcem na Akademski raziskovalni mreži Slovenije. Brez njih bi se internet Slovincem zdel veliko bolj kaotičen, tako pa prazen in žalosten.